

https://doi.org/10.31516/2410-5325.082.01*

УДК 016:008](477)(045)“2023”:355.48(477-651.2:470-651.1)“2022/...”:001.891:519.23](045)

ПУБЛІКАЦІЯ МАТЕРІАЛІВ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ У ФАХОВИХ НАУКОВИХ ВИДАННЯХ З КУЛЬТУРОЛОГІЇ У 2023 РОЦІ

К. В. Кислюк

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
k_k_v@ukr.net

K. Kysliuk

Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9092-6808>

К. В. Кислюк. Публікація матеріалів про російсько-українську війну у фахових наукових виданнях з культурології у 2023 році

У цій статті на стині класичного бібліографічного й культурологічного підходів здійснено спробу встановлення основних напрямів та підходів у висвітленні російсько-української війни в статтях зі збірників наукових праць і журналів, долучених до переліку фахових видань з культурології (категорія «Б») у 2023 році. Означено питому вагу видань, які розміщували такі публікації, та питому вагу розвідок на подібну тематику серед 199 культурологічних статей у 16 часописах. Оцінено досвід їх об'єднання в окремі рубрики, виокремлено 7 основних тематичних груп за ключовими словами розглянутих робіт.

Зазначено, що в цих статтях здебільшого лише фіксувались певні соціокультурні явища чи тренди, які, утім, відсилають або до актуалізації, або до реконцептуалізації більш загальних проблем — багатомірності української ідентичності, культурно-мистецького ландшафту, меморіальної традиції, зрештою, постколоніального статусу України. Виконано порівняння розглянутого культурологічного доробку у висвітленні теми російсько-української війни у 2023 році з аналогічним доробком у царині історичних наук. Окреслено перспективи його зіставлення з науковою інформацією про Україну в міжнародних наукометричних базах Scopus і Web of Science.

Ключові слова: культурологія, бібліографія, війна, російсько-українська війна, культурно-мистецький ландшафт, меморіальна традиція, постколоніалізм, українська ідентичність, українська культура.

K. Kysliuk. Publication of materials about the Russian-Ukrainian war in the professional scientific journals on cultural studies in 2023

The purpose of the article is to establish the main directions in the coverage of the Russian-Ukrainian war in the articles in the scientific journals on cultural studies and their heuristic perspectives.

The methodology combined bibliometric, classical bibliographic and cultural approaches. The elements of comparativism made it possible to compare the analyzed cultural works with coverage of the topic of full-scale Russian aggression in the publications in the Ukrainian scientific journals on historical sciences.

The results. The specific weight of scientific journals which placed such publications and the specific weight of articles on similar topics among 199 specifically cultural articles in 16 journals were determined. The experience of combining them into separate rubrics had been evaluated. 7 main thematic groups had been distinguished according to the keywords of the considered works: 1) Art; 2) Cultural identity; 3) Cultural policy; 4) Preservation and restoration of cultural heritage; 5) Transformations of the cultural landscape; 6) Burial and commemoration; 7) Forced migrants. It had been indicated that these articles only recorded certain socio-cultural phenomena or trends, which, however, refer either to the actualization or to the reconceptualization of more general problems — the multidimensionality of the Ukrainian identity and the cultural and artistic landscape, the peculiarities of the national memorial tradition, and ultimately, the post-colonial status of Ukraine.

The scientific novelty. This article is the first historiographical review of culturological articles, that highlighted the topic of the Russian-Ukrainian war.

The practical significance. The materials of this article can be used in the scientific and public discussions, and for preparation of educational programs as well.

Keywords: *cultural studies, bibliography, war, Russian-Ukrainian war, cultural and artistic landscape, memorial tradition, post-colonialism, Ukrainian identity, Ukrainian culture.*

Актуальність теми дослідження. Запропонований історіографічний нарис, по-перше, дозволяє зафіксувати певні фактичні відомості щодо публікаційної активності, які надалі можуть бути використані або для визначення динаміки такої активності в більш тривалий проміжок часу, або для обґрунтування тих чи інших авторських гіпотез. По-друге, оприлюднення питомих культурологічних матеріалів про війну, на нашу думку, безпосередньо пов'язане з долею самої культурології як наукової та освітньої спеціальності. Чим більше буде відповідних матеріалів, бажано, із широким суспільним розголосом, тим більш позитивним буде імідж науки у відповідній спільноті, на тим значніші бонуси (наприклад, у форматі збільшення кількості бюджетних місць чи фінансування певних дослідницьких проектів) вона може розраховувати.

Звичайно, висвітлення теми російсько-української війни в її «гібридній» (від 2014 року) та «гарячій» (від лютого 2022 року) фазах не обмежується лише науковими публікаціями у фахових виданнях. Проводяться різноманітні наукові заходи, наприклад, конференції та форуми, читаються відповідні лекції, знімаються телепередачі, друкуються науково-публіцистичні, а наразі вже й фундаментальні монографічні праці. Очевидно, що в загальному підсумку культурологічного осмислення цієї теми означені нами сучасні кількісні показники є не надто показовими. Проте наукове пізнання відбувається не лише на практичному, але й на теоретичному рівнях, а масова свідомість завжди потребує вищих — науково-теоретичних форм. Саме з такої точки зору побіжний аналіз наявного культурологічного доробку у висвітленні питань російсько-української війни також є конче необхідним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У базі даних наукової періодики України Націо-

нальної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського¹ було розміщено, станом на початок жовтня 2023 р., приблизно 600–700 наукових статей за тематикою російсько-української війни. Історіографічні аспекти теми в хронологічних межах першої, «гібридної», фази наразі висвітлено лише в одній науковій публікації Б. Дрогомирецького (Дрогомирецький, 2022). У базі даних Scopus предмету нашого дослідження повністю відповідає стаття М. Косцеева, у якій розглядається реакція міжнародних культурницьких організацій — Міжнародної ради з архівів (ICA), Міжнародної ради музеїв (ICOM), Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) і ЮНЕСКО щодо загрози знищення культурної спадщини країни на початку повномасштабної агресії (Kosciejew, 2023). У WoS долучено статтю вітчизняних авторів, у якій «трансформації культурного розвитку українського народу» підсумовано до вивищення ролі української мови, історії та пам'яті серед простих громадян та поширення культури заперечення всього російського серед науковців (Filimonova-Zlatohorska, Nikolenko & Poperechna etc, 2023, p. 231).

Водночас використані в цій публікації бібліографічні підходи вже давно й успішно задіяні в різних галузях знань. У ретроспективі XXI ст. щодо культурології йдеться або про етапи її становлення як науки (Шейко & Богуцький, 2005), або про «контраверсійність» «траєкторії» культурології в Україні до повноцінного академічного статусу та «складнощі» її «самоідентифікації» (Кравченко, 2019; 2021), або про напрями наукових пошуків властиво культурологічного методологічного інструментарію (Шейко, 2022). Безпосередньо історіографія висвітлення теми російсько-української війни в культурології ще не розглядалась.

Мета статті — означити основні напрями у висвітленні російсько-української війни в публікаціях у наукових фахових виданнях з культурології та їхні евристичні перспективи. Ця мета має бути досягнута в результаті послідовного виконання таких завдань: а) формування суцільної вибірки культурологічних статей про

¹ <http://surl.li/rocn>

нинішню війну та обрахунок її кількісних характеристик; б) встановлення основних тематичних напрямів у дослідженні цього феномену; в) оцінка перспективності результатів, отриманих авторами публікацій, що розглядались; г) побіжне кількісно-якісне зіставлення культурологічного доробку у висвітленні російсько-української війни з аналогічними здобутками історичних наук.

Предметом дослідження є статті в наукових фахових виданнях з культурології (та суміжних гуманітарних спеціальностей) за 2023 рік, долучених до загального Переліку таких видань (станом на 23.08.2023 р.) (Міністерство освіти і науки України, 2023). Загалом було проаналізовано 199 статей у 16 фахових збірках з культурології категорії «Б» (див. таблицю 1), оприлюднених на сайтах видань, які розглядались (станом на 1 жовтня 2023 р.) Вибір такого предмета було зумовлено тим, що лише цього року наукова інфраструктура України оговталась від екзистенційного шоку після початку повномасштабного вторгнення й мала змогу відносно повноцінно запрацювати. Безумовно, на початку жовтня 2023 р. два фахові часописи ще не видали жодного випуску своїх матеріалів, тому ми змушені були звернутись до їх випусків за 2022 рік.

У фокус нашого дослідження потрапили виключно матеріали, опубліковані в рубриці «Культурологія» чи дотичні до неї, оскільки за поодинокими винятками («Українські культурологічні студії») усі збірки, що розглядались, є фаховими одразу за декількома спеціальностями.

Ми вважаємо, що предмет нашої статті — повна репрезентативна вибірка, сформована суцільним відбором. До цієї вибірки увійшли всі статті, розміщені у вищезазначених рубриках у фахових виданнях з культурології, які містять слово «війна» та похідні від нього («повоєнний») у назві. Декілька публікацій, які відповідають тематиці дослідження, але не містять слово «війна» в назві, розглянуто окремо. В обрахунках їх не враховано. Щодо рівня репрезентативності отриманих результатів стосовно 2022 р., то можемо зазначити таке: як демонструють дані таблиці 1, найбільша кількість фахових культурологічних публікацій у 2023 р. була у виданні «Вісник Національної академії керівних кадрів

культури і мистецтв» — 33 статті, дві з яких були присвячені актуальній військовій тематиці. За 2022 р. у чотирьох випусках «Вісника НАК-КіМ» опубліковано 48 статей, з яких війні з рф було присвячено так само дві статті.

Методологія нашого дослідження поєднала бібліометричний, класичний бібліографічний і культурологічний підходи. Завдяки використанню бібліометричного методу вдалося визначити питому вагу присвячених російсько-українській війні культурологічних студій у загальному масиві наукових публікацій у культурологічних рубриках наукових фахових видань з культурології та суміжних гуманітарних спеціальностей за 2023 рік. На основі бібліографічного зіставлення ключових слів означено розмаїте тематичне коло 23 культурологічних публікацій про війну, які увійшли у вибірку. На основі культурологічного підходу проаналізовано евристичні можливості отриманих у цих публікаціях наукових результатів для розвитку науки про культуру. Елементи компаративістики дозволили зіставити проаналізований культурологічний доробок із висвітленням теми повномасштабної російської агресії в публікаціях з історичних наук.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повні відомості щодо наукових культурологічних матеріалів про війну, опубліковані за 9 місяців 2023 р. та розподілені за конкретними фаховими виданнями, підсумовані нами в таблиці 1.

Отже, тематика російсько-української війни у 16 наукових фахових виданнях з культурології (та суміжних дисциплін) безпосередньо висвітлювалась у 23 статтях, що становить 13% від загальної кількості суто культурологічних праць у часописах, що розглядались. Відповідні матеріали опубліковано в культурологічних розділах 8 часописів із 16 (50%). Загалом їх розміщували (зокрема, в інших рубриках) 63% часописів із нашої вибірки. Водночас маємо зазначити, що деякі відомі нам автори збірки наукових праць «Культура України» (Харків, ХДАК) активно займались патріотичною діяльністю, хоча їхні статті присвячені суто професійним проблемам.

В організаційному плані найвдалішим вважаємо досвід публікації наукових розвідок, присвячених російсько-українській війні, в особливих тематичних рубриках, наприклад, «Українська

Публікація матеріалів про війну у фахових наукових виданнях з культурології у 2023 р.

№	Назва	Засновник(и)	Загальна кількість	Воєнна тематика
1.	Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого	Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого	один випуск, у рубриці «Культурологія» 4	0 (є в інших розділах)
2.	Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури	НаУКМА	один випуск 12	0
3.	Питання культурології	КНУКіМ	один випуск 12	2
4.	Культура і мистецтво у сучасному світі	КНУКіМ	один випуск, у рубриці «Теорія та історія культури» 6	0
5.	Сучасне мистецтво	Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМУ	за 2023 р. немає, але в останньому числі за 2022 р. додучено рубрику «Мистецтво і геополітика», реалії російсько-української війни 5	3 (є ще статті за дотичною тематикою)
6.	Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку	Рівненський державний гуманітарний університет, Інститут культурології	за 2023 р. немає, є передмова до попереднього випуску за 2022 р. 12	1
7.	Українські культурологічні студії	КНУ ім. Тараса Шевченка	один випуск, є розділ «Культура і війна», усі матеріали — суто культурознавчі 21	5
8.	Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського	Національна музична академія України імені П. І. Чайковського	один випуск, у рубриці «Культурологія» 2	0
9.	Вісник МДУ. Серія: Філософія, культурологія, соціологія	Маріупольський державний університет (переміщений ЗВО)	один випуск 11 (85)	0
10.	Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв	НАККіМ	два випуски, у рубриці «Культурологія» 33	2
11.	Культура і сучасність	НАККіМ	один випуск, у рубриці «Культурологія» 5 (58)	1
12.	Культура України (серії: культурологія, мистецтвознавство)	ХДАК	три випуски, у рубриці «Культурологія» 12	0
13.	Культурологічна думка	Ін-т культурології НАМУ	один випуск, у рубриці «Теорія та історія культури» 6	2
14.	Культурологічний альманах	НПУ ім. М. П. Драгоманова	один випуск, у рубриці «Культурологія» 12	0 (є в інших розділах)
15.	Мистецтвознавчі та культурологічні студії	Волинський національний університет імені Лесі Українки	чотири випуски, у рубриці «Культурологія» 8	0
16.	Народна творчість та етнологія	Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ	три випуски, у рубриці «3 історії та теорії науки» — у двох випусках, третій випуск — тематичний, рубрика «Українська історія та культура крізь призму російської експансії» 15	7
Разом			176	23 (13%)

історія та культура крізь призму російської експансії» в «Народній творчості та етнології». У їх наповненні мають змогу взяти участь фахівці з різних галузей. Тим більше, що серед авторів майже немає дипломованих культурологів.

У фахових культурологічних публікаціях про російсько-українську війну за ключовими словами ми виокремлюємо 7 основних тематичних груп. Оскільки кожна з груп представлена лише кількома працями, означити рейтинг їх вагомості неможливо. Тому в нашій статті вони подаються в довільному порядку.

1. Тематична група «Мистецтво». Основні ключові слова: *«мистецтво / сучасне українське мистецтво; мистецькі практики; образотворче мистецтво; музика; візуальна архітектура; дизайн; екранна репрезентація; креативні індустрії; фестиваль; конкурс»*.

Значається, що відбувається «реактуалізація мистецьких творів». «Основою для них постають фрагменти бойових дій, перемоги та героїчні вчинки, страждання та мрії українського народу» (Тормахова, 2022, с. 73–74). Це саме стосується конкурсно-фестивального руху (Безугла, 2022) та участі в міжнародних виставкових проектах. Більшості українських мистецьких практик властивий креативний підхід. Вони не лише виконують функції психологічної релаксації для своєї аудиторії, а й водночас часто лише в результаті приватних зусиль митця та куратора «виборюють культурну суб'єктність країни на міжнародній артсцені» (Чепелик, 2022, с. 79–80). У широкому історико-культурному контексті такий підхід дійсно більше властивий західноєвропейському мистецтву, на відміну від радянського, у якому «пафос мужності та героїзму» «унеможлиблює демонстрацію будь-яких екзистенційних переживань» (Стоян, 2023, с. 16).

2. Тематична група «Культурна ідентичність». Основні ключові слова: *«національна ідентичність; культурна ідентичність; криза ідентичності; патріотичні футболки; меми; патріотизм»*.

На наш особистий погляд, російсько-українська війна спричиняє кризу української ідентичності лише на окупованих територіях, де політика «єдиного народу» здатна завдати мовно-культурним маркерам такої ідентичності

непоправної шкоди. Натомість, за даними соціологів, на решті території України ще від початку 2000-х рр. спостерігаються процеси ідентифікаційної мобілізації, зумовлені постійними геополітичними викликами росії (Київський міжнародний інститут соціології, 2022). Вони відносно успішно компенсують невдачі економічної мобілізації усіх 30 років незалежності. В умовах війни відбувається творче осучаснення зазначених процесів, наприклад, у форматі «проведення у ЗВО спільно з громадянськими активістами та діячами культури флешмобів», які наразі є інструментом «формування стійкої української національної ідентичності», протидією «пропагандистським наративам ворога» (Кириленко, 2023, с. 107). Не менш креативним видається створення інтернет-мемів та елементів українського одягу та аксесуарів (футболки із патріотичними принтами) на основі «модернізованого бачення постатей культурно-інтелектуальних діячів» (вдягнених у військовий однострій), яке методом включного спостереження було зафіксовано М. Олійник серед учасників подібних акцій у Будапешті в середині 2022 р. (Олійник, 2023, с. 16, 21).

Однак зовсім непроаналізованим є співвідношення між «етнічним» та «громадянським» націоналізмом, типове для обговорення відповідних проблем у публікаціях, включених до Scopus і WoS. Надмірне захоплення етнокультурною традицією насправді здатне й уповільнювати поширення «постматеріалістичних цінностей» (Р. Інглегарт) у суспільстві, і виплоджувати ідеологічні міфи, що спотворюють його свідомість. Наприклад, вітчизняний кінематограф може скільки завгодно пропонувати наділені шаблонними маскулінними якостями «репрезентації архетипу Войовниці-захисниці» (Зубавіна, 2022, с. 24). Проведене нами лонгтюдне дослідження «жіночих мілітарі» у Facebook (січень 2022 р. — березень 2023 р.), матеріали якого готуються до друку, доводить: хоча формально питома вага жінок у ЗСУ зростає, вони в більшості випадків продовжують займатися саме «жіночою роботою», а не воювати нарівні з чоловіками. Про подібну «пастку» на шляхах деколонізації на прикладі африканських країн-аутсайдерів

попереджається і в щойно виданій монографії О. М. Майбороди (2023, с. 212).

3. Тематична група «Культурна політика». Основні ключові слова: *«культурна дипломатія; культурна політика; національний брендинг; мова; культура скасування; цензура; цінності»*.

Пропоновані напрями внутрішньої культурної політики не тільки воєнного, а й повоєнного часу доволі очевидні — «збереження та ретрансляція матеріальної та нематеріальної культурної спадщини народу», «створення стійкої індустрії культури», «забезпечення взаємозв'язку інноваційної та національної культури» (Герчанівська, 2023, с. 5–6). Основним завданням зовнішньої «української культурної дипломатії» проголошується «розширення впізнаваності України за її межами» (Маслікова, 2023, с. 8), наприклад, у результаті активізації вивчення української мови у світі та поширення україномовних гідів у найбільших музеях і пам'ятках (наразі з'явилися у 32 країнах світу 54 таких нових гідів) (Білецька, 2023, с. 37). Це дійсно відсилає до широкого кола культурологічних проблем. В одних випадках справедливо міркувати про певне їх переосмислення, як-от «культури скасування», межі якої щодо руського культурного спадку так і не окреслили автори окремої присвяченої їй статті (Коробко & Міщенко, 2023). Щодо більшості інших, зцентрованих навколо поняття «постколониалізму», має йтись не про їх «постановку та розв'язання» (І. Маслікова, 2023), а про пришвидшену рецепцію відповідно до українських реалій наявних теоретичних напрацювань і практичного досвіду. Авжеж, перші широкі суспільні дискусії щодо підпорядкованого статусу української культури було збурено ще в перші роки після відновлення незалежності завдяки публікаціям М. Рябчука, свідком чого був й автор публікації.

4. Тематична група «Збереження та відновлення культурної спадщини». Основні ключові слова: *«культурна спадщина, біографія місця, збереження культурної спадщини, музеєфікація, цифрові технології, традиційна та новітня культурна спадщина»*.

В умовах бойових дій високої інтенсивності та масового використання ракетно-артилерійського озброєння на території України втрачає цивільне населення та руйнуються об'єкти

культурної спадщини. Зазначається, що наразі завдяки міжнародній допомозі вдається зосередити зусилля на «консервації зруйнованого» та збереженні культурної спадщини України в оцифрованому вигляді (Рогожа, 2023, с. 13). Проте, як доводиться в статті Н. О. Шевченко, успішний досвід Грузії, Ізраїлю та Кіпру демонструє можливість подолання негативного іміджу нестабільної країни. Значний потенціал автор убачає в спелеотуризмі, який «має відбуватися на засадах збереження навколишнього середовища та знайомства з місцевими культурними традиціями», тим більше, що саме «підземні ландшафти створюють особливий простір безпечного середовища» (Шевченко, 2023, с. 78). Вони до того ж є доступними в тривалий період активного відновлення та реставрації зруйнованих культурних пам'яток.

5. Тематична група «Трансформації культурного ландшафту». Основні ключові слова: *«урбаністичні трансформації; культурний ландшафт міста; військова урбаністика; українсько-російське порубіжжя; ландшафт війни; господарський простір; антропологія простору; аграрні практики; воєнне повсякдення; підприємництво; ініціатива; волонтерство»*.

Публікації цієї групи, на нашу думку, наочно демонструють багатокладність української культури. Культурний ландшафт міст зазнає трансформацій модерного та постмодерного спрямування: 1. «Релокація» — евакуація, переміщення людей і цінностей із зони бойових дій до безпечніших місць; 2. «Реорганізація» — пристосування міської та культурної інфраструктури до умов воєнного стану; 3. «Реорієнтація» на нові пріоритети й ідеологеми, які відбуваються за активної ролі соціальних медіа (Степаненко, 2023, с. 41–42). Натомість мешканці сільських місцевостей, що межують з РФ, демонструють цілковиті доіндустріальні патерни поведінки. Прив'язаність до власної «хати» — подвір'я є настільки сильною, що або примушує відмовлятися від евакуації і продовжувати вести господарство з ризиком для життя, або спонукає «повернутися додому, на Батьківщину, бодай тимчасово, щоб власними руками навести в господарстві лад» (Литвинчук, 2023, с. 40). Повсюдною ознакою нового культурно-господарського

простору воєнної України є патріотично-волонтерський рух на основі малого бізнесу.

6. Тематична група *«Поховання та вшанування»*. Основні ключові слова: *«меморіальна парадигма; мортальні практики; поховання; некролог; смерть; меморіальний простір; ритуал; жалоба»*.

Визначаються нові форми комеморації, народжені фазою повномасштабної агресії російсько-української війни: «цивільні поховання в екстремальних умовах, спонтанні меморіали, антивоєнні перформанси, зміна в топоніміці населених пунктів з метою вшанування військових-захисників, уродженців цих населених пунктів», зрештою «мережеві мартирологи» (Таран, 2023, с. 36). Як прикметна ознака новітніх ритуальних практик відзначається поєднання запозичених із традиційної української обрядовості поховально-поминальних атрибутів — «поминальні хліби, цукерки, рушники (як на надмогильних хрестах, іконах, портретах померлих)» (Таран, 2023, с. 46) з наявністю «державної символіки (прапор, тризуб) чи державної колористики (стебла квітів у букетах, скріплені жовтоблакитними стрічками)» (Таран, 2023а, с. 47). Видається, таке поєднання вповні відповідає логіці становлення «етнічного націоналізму» в Україні як доволі поширеної моделі в країнах, що зіткнулись із викликами екзистенційного штибу. Ще більш евристично плідним було би розглянути становлення нової української меморіальної парадигми крізь призму усталених світових практик подолання «меморіальної травми» в контексті описаних у класичних працях З. Фройда «скорботи» та «меланхолії». Вірогідно, у цьому випадку йдеться про перші кроки відходу від типової для України «меланхолійної меморіальної традиції» — акцентуації навколо поневірянь минулого — до більш масових в європейських культурних обшарах жалобних практик поступового примирення з утратою.

7. Тематична група *«Вимушені переселенці»*. Основні ключові слова: *«міграція; вимушені переселенці; реевакуація; демографічна ситуація; внутрішньо переміщені особи; житло; приватний простір; прихисток»*.

Розглядаються труднощі, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в осередках

їх тимчасового чи постійного розміщення, насамперед, неможливість облаштування в таких місцях повноцінного приватного затишку, що значно ускладнює можливості адаптації в новій місцевості (Коломийчук, 2023, с. 13). Порушені в публікаціях питання змін у демографічній ситуації та етнічного складу населення країни в умовах продовження бойових дій не можуть отримати належного й об'єктивного наукового вирішення.

Культурологічний доробок щодо теми російсько-української війни в кількісному вимірі можна зіставити з аналогічним доробком історичних наук, точніше кажучи, з публікаційною активністю Інституту історії України НАНУ за даними сайту установи¹. Зі зрозумілих причин, цей доробок повинен слугувати своєрідним еталоном для української науки загалом. Темі російсько-української війни за 2023 р. у чотирьох випусках провідного «Українського історичного журналу» (долучено до WoS) було присвячено 23% публікацій (11 із 47). Війна розглядалась у двох тематичних рубриках: «Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції» і «Повсякдення російсько-української війни: усна історія». Крім того, фахівцями інституту у 2023 р. було видано п'ять великих праць за темою, щоправда, найчастіше науково-популярного спрямування.

Висновки. Тематика російсько-української війни в 16 наукових фахових виданнях з культурології (та суміжних дисциплін) у 2023 р. розглядалась у 23 статтях, що становить 13% від загальної кількості суто культурологічних праць у проаналізованих часописах. Відповідні матеріали розміщували 63% часописів із нашої вибірки, зокрема 50% — у культурологічних рубриках. Найбільш вдалим вважаємо досвід оприлюднення таких розвідок в особливих тематичних розділах із залученням широкого кола спеціалістів-гуманітаріїв. Обраховані показники, можливо, суперечать деяким суспільним очікуванням, однак вони не є критичними порівняно зі зразковим доробком за цією тематикою в «Українському історичному журналі» Інституту історії України НАНУ (23%).

¹ <http://history.org.ua>

За ключовими словами було виокремлено 7 основних тематичних груп: 1) «Мистецтво»; 2) «Культурна ідентичність»; 3) «Культурна політика»; 4) «Збереження та відновлення культурної спадщини»; 5) «Трансформації культурного ландшафту»; 6) «Поховання та вшанування»; 7) «Вимушені переселенці». Спостерігаємо притаманну культурології, як інтегральній науці про культуру, граничну широту явищ, що досліджувались, у процесі студіювання яких виокремлюється їх питома культурологічні аспекти.

У цих статтях лише фіксувались певні соціокультурні явища чи тренди, які, утім, відсилають до більш загальних проблем. Частина з них — багатовимірність української ідентичності та культурно-мистецький ландшафт, особливості вітчизняної меморіальної традиції — дійсно потребує реконцептуалізації. Інша — постколоніальний статус України — потребує простої

актуалізації на рівні не теоретичних дискусій, а практичних кроків.

Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо порівняння розглянутого культурологічного доробку у висвітленні теми російсько-української війни у 2023 р. з аналогічним доробком, складеним із зовнішніх візій питання — публікацій (articles), внесених за цей рік (станом на кінець жовтня) у міжнародні наукометричні бази Scopus і Web of Science. Формально застосованим у статті критеріям відповідають більше ніж півтисячі публікацій з тегами Ukraine and War у назві, а також анотації або ключові слова вітчизняних і зарубіжних авторів. Вони містять здебільшого змістовні розвідки щодо впливу (impact) цієї війни на різні сфери життя світового співтовариства у 2020-ті рр., а не лише на мистецтво й культуру. Встановити їх тематичну ієрархію та особливості вирішення порушених питань — майбутня дослідницька програма.

Список посилань

- Безугла, Р. (2022). Конкурсно-фестивальний рух в Україні в часи російсько-української війни. *Сучасне мистецтво*, 18, 9–18.
- Білецька, О. (2023). Мова як національний бренд-утворюючий чинник України: (в умовах військової агресії рф 2022 року). *Питання культурології*, 41, 32–42.
- Герчанівська, П. Е. (2023). Стратегічні проблеми культурної політики в повоєнній Україні. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2, 3–8.
- Дрогомирецький, Б. (2022). Сучасна гібридно-інформаційна війна: історіографічний вимір. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 48(1), 11–17.
- Зубавіна, І. (2022). Актуалізація архетипу діви-воительки в кінематографі України початку XXI століття. *Сучасне мистецтво*, 18, 19–26.
- Київський міжнародний інститут соціології (2022, Серпень 16). *Показники національно-громадянської української ідентичності*. [Пресреліз]. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=6>
- Кириленко, К. (2023). Флешмоб як інноваційний спосіб захисту інформаційного простору України в умовах війни. *Питання культурології*, 41, 100–111.
- Коломийчук, О. (2023). Особливості житлово-побутового становища вимушених переселенців на Прикарпатті в умовах російської війни проти України. *Народна творчість та етнологія*, 3(399), 7–15.
- Коробоко, М., & Міщенко, А. (2023). Культура скасування: етичний та політичний аспекти (до постановки проблеми у контексті російсько-української війни). *Українські культурологічні студії*, 12(1), 44–47.
- Кравченко, О. В. (2021). Ідентифікація української культурології в контексті ідеї постмодерну. В Ю. С. Сабадаш (Ред.), *Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів* [колективна монографія] (сс. 7–35). Видавництво Ліра-К.
- Кравченко, О. В. (2019). Контраверсійність академічної траєкторії культурології в Україні. В Ю. С. Сабадаш (Ред.), *Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів* [колективна монографія] (сс. 30–64). Видавництво Ліра-К.
- Литвинчук, Н. (2023). Господарський простір українсько-російського порубіжжя в реаліях повномасштабної війни. *Народна творчість та етнологія*, 3(399), 35–42.
- Майборода, О. М. (2023). *Етнічні пастки деколонізації: африканський досвід* [монографія]. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

- Маслікова, І. (2023). Міжнародне співробітництво у сфері культури в умовах російсько-української війни: культурологічний аспект. *Українські культурологічні студії*, 12(1), 4–9.
- Міністерство освіти і науки України (2023). *Наукові фахові видання*. <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoi-kvalifikaciyi/naukovi-fahovi-vidannya>
- Олійник, М. (2023). Тематика війни в сучасній одяговій культурі українців. *Народна творчість та етнологія*, 3(399), 16–25.
- Рогожа, М. (2023). Збереження культурної спадщини України в умовах війни: практики міжнародної взаємодії. *Українські культурологічні студії*, 12(1), 10–14.
- Степаненко, А. (2023). Трансформація культурних ландшафтів українських міст у тилу в умовах повномасштабної війни. *Українські культурологічні студії*, 12(1), 38–43.
- Стоян, С. (2023). Тема війни в образотворчому мистецтві: специфіка історико-культурних трансформацій. *Українські культурологічні студії*, 12(1), 15–17.
- Таран, О. (2023). Громадянські практики вшанування загиблих — нові форми міської комеморації в умовах російсько-української війни. *Народна творчість та етнологія*, 1(397), 36–47.
- Таран, О. (2023а). Культурно-символічний аспект поминально-поховальних локусів (у реаліях російсько-української війни). *Народна творчість та етнологія*, 3(399), 43–49.
- Тормахова, А. М. (2022). Мистецькі практики під час війни: український вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 41, 70–75.
- Чепелик, О. (2022). Українські проекти на біенале “Manifesta 14” та “Ars Electronica”: проблема суб’єктності в культурно-політичному контексті війни. *Сучасне мистецтво*, 18, 65–84.
- Шевченко, Н. О. (2023). Організація туристичної діяльності в природних ландшафтах повоєнного періоду. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 75–80.
- Шейко, В. М. (2022). Методологічні засади культурології: історіографічний аспект. *Культура України*, 75, 7–15.
- Шейко, В. М., & Богущкий, Ю. П. (2005). *Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX — початок XXI ст.)*. Генеза.
- Filimonova-Zlatohurska, Y., Poperechna, G., Nikolenko, K., Poliuha, V., & Shevel, I. (2023). Transformation of the cultural development of the Ukrainian people in the context of military realities: philosophical reflections on dilemmas. *Amazonia Investiga*, 12(63), 224–232.
- Kosciejew, M. (2023). Endangered cultural heritage in the Russia-Ukraine war: comparing and critiquing interventions by international cultural heritage organizations. *International Journal of Heritage Studies*, 29(11), 1158–1177.

References

- Bezuhla, R. (2022). Contest and festival movement in Ukraine during the Russian-Ukrainian war. *Suchasne mystetstvo*, 18, 9–18. [In Ukrainian].
- Biletska, O. (2023). Language as a national brand-forming factor of Ukraine: (in the context of military aggression of the Russian Federation in 2022). *Pytannia kulturolohii*, 41, 32–42. [In Ukrainian].
- Herchanivska, P. E. (2023). Strategic problems of cultural policy in post-war Ukraine. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2, 3–8. [In Ukrainian].
- Drohomyretskyi, B. (2022). Modern hybrid information warfare: historiographical dimension. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 48(1), 11–17. [In Ukrainian].
- Zubavina, I. (2022). Actualization of the Warrior Maiden Archetype in the Cinematography of Ukraine at the Beginning of the XXI century. *Suchasne mystetstvo*, 18, 19–26. [In Ukrainian].
- Kyiv International Institute of sociology (August 16, 2022). *Indicators of national and civil Ukrainian identity*. [Press release]. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=6>. [In Ukrainian].
- Kyrylenko, K. (2023). Flashmob as an innovative way to protect the information space of Ukraine in times of war. *Pytannia kulturolohii*, 41, 100–111. [In Ukrainian].
- Kolomyichuk, O. (2023). Features of the housing and living conditions of internally displaced persons in Prykarpattia in the context of the Russian war against Ukraine. *Narodna tvorchoist ta etnolohiia*, 3(399), 7–15. [In Ukrainian].
- Koroboko, M., & Mishchenko, A. (2023). The cancel culture: ethical and political aspects (to the problem statement in the context of the Russian-Ukrainian war). *Ukrainski kulturolohichni studii*, 12(1), 44–47. [In Ukrainian].
- Kravchenko, O. V. (2021). Identification of Ukrainian cultural studies in the context of the idea of postmodernity. In Y. S. Sabadash (Ed.), *Suchasna kulturolohiia: aktualizatsiia teoretyko-praktychnykh vymiriv* [collective monograph] (pp. 7–35). Lyra-K Publishing House. [In Ukrainian].
- Kravchenko, O. V. (2019). Controversial academic trajectory of cultural studies in Ukraine. In Y. S. Sabadash (Ed.), *Suchasna kulturolohiia: aktualizatsiia teoretyko-praktychnykh vymiriv* [collective monograph] (pp. 30–64). Lyra-K Publishing House. [In Ukrainian].

- Lytvynchuk, N. (2023). Economic space of the Ukrainian-Russian borderland in the realities of a full-scale war. *Narodna tvorchist ta etnolohiia*, 3(399), 35–42. [In Ukrainian].
- Maiboroda, O. M. (2023). *Ethnic traps of decolonization: the African experience* [monograph]. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. [In Ukrainian].
- Maslikova, I. (2023). International cooperation in the field of culture in the context of the Russian-Ukrainian war: a cultural aspect. *Ukrainski kulturolohichni studii*, 12(1), 4–9. [In Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine (2023). *Scientific professional publications*. <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadri-vishoyi-kvalifikaciyi/naukovi-fahovi-vidannya>. [In Ukrainian].
- Oliinyk, M. (2023). The theme of war in the modern clothing culture of Ukrainians. *Narodna tvorchist ta etnolohiia*, 3(399), 16–25. [In Ukrainian].
- Rohozha, M. (2023). Preserving the cultural heritage of Ukraine in times of war: practices of international cooperation. *Ukrainski kulturolohichni studii*, 12(1), 10–14. [In Ukrainian].
- Stepanenko, A. (2023). Transformation of cultural landscapes of Ukrainian cities in the rear in the conditions of a full-scale war. *Ukrainski kulturolohichni studii*, 12(1), 38–43. [In Ukrainian].
- Stoian, S. (2023). The topic of war in the visual arts: the specifics of historical and cultural transformations. *Ukrainski kulturolohichni studii*, 12(1), 15–17. [In Ukrainian].
- Taran, O. (2023). Civil practices of honoring the dead — new forms of urban commemoration in the context of the Russian-Ukrainian war. *Narodna tvorchist ta etnolohiia*, 1(397), 36–47. [In Ukrainian].
- Taran, O. (2023a). The cultural and symbolic aspect of memorial and burial loci (in the realities of the Russian-Ukrainian war). *Narodna tvorchist ta etnolohiia*, 3(399), 43–49. [In Ukrainian].
- Tormakhova, A. M. (2022). Artistic practices during the war: the Ukrainian dimension. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*, 41, 70–75. [In Ukrainian].
- Chepelyk, O. (2022). Ukrainian Projects at the Manifesta 14 and Ars Electronica Biennials: The Problem of Subjectivity in the Cultural and Political Context of War. *Suchasne mystetstvo*, 18, 65–84. [In Ukrainian].
- Shevchenko, N. O. (2023). Organization of tourist activity in natural landscapes of the postwar period. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriiv kultury i mystetstv*, 1, 75–80. [In Ukrainian].
- Sheiko, V. M. (2022). Methodological principles of cultural studies: historiographical aspect. *Culture of Ukraine*, 75, 7–15. [In Ukrainian].
- Sheiko, V. M., & Bohutskyi, Y. P. (2005). *Formation of the foundations of culturology in the era of civilizational globalization (the second half of the XIX — the beginning of the XXI century)*. Genesis. [In Ukrainian].
- Filimonova-Zlatohorska, Y., Poperechna, G., Nikolenko, K., Poliuha, V., & Shevel, I. (2023). Transformation of the cultural development of the Ukrainian people in the context of military realities: philosophical reflections on dilemmas. *Amazonia Investiga*, 12(63), 224–232. [In English].
- Kosciejew, M. (2023). Endangered cultural heritage in the Russia-Ukraine war: comparing and critiquing interventions by international cultural heritage organizations. *International Journal of Heritage Studies*, 29(11), 1158–1177. [In English].

Надійшла до редколегії 18.09.2023

К. В. Кислюк

професор, доктор культурології, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

К. Kysliuk

Professor, Doctor of Culturology, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine